

A bruxellesi szociológiai intézet.

bruxellesi *Parc Leopold* árnyas fái között hat esztendő óta díszes szociológiai intézet áll fenn, amely fontos mértföldjelzője annak a módszertani fejlődésnek, amelyen a társadalomtudomány keresztül megy.

Ki ne ismerné a társadalomtudósok azt a sajnos, még annyira gyakori típusát, akinek egész fölszerelése, amellyel a társadalom kutatásához fog, abban áll, hogy a ráncba szedett homlokát tenyerébe hajtja s hogy könyökét térdének támasztja. S még azok is, akik ezzel a típussal szemben a pozitív kutatást vallják, túlnyomólag mily könnyelműen fogják fel a szabatoság követelményeit.

Az e tekintetben uralkodó közfelfogásra többek között nagyon jellemző a fölszerelésnek az a különböző módja, amelyben a különböző egyetemi tanszékek részesülnek. Hogy egy természettudományi szak kutatóját nem igen lehet ma már elképzelni minden képzelhető segédeszközzel ellátott laboratórium nélkül, azt egyre természetesebbnek tartják. A jelentékenyebb kutatók már nem is igen fogadnak el olyan meghívást egyetemi katedrára, amely nekik nem bocsátja rendelkezésükre a legjobb kutatási lehetőségeket. A tanszékek betöltésénél a meghívottak részéről támasztott föltételek egyre inkább az illető intézetek berendezése körül forognak. Ellenben a társadalomtudományok körében még mindig a régi „bölcész” szelleme kísért. Tisztességes fölszerelésről rendesen szó sincsen. Hiszen rendszerint csak könyvre van szüksége a társadalom kutatójának, s könyvet csak eleget hordhat magának össze a különböző könyvtárakból. Hogy a társadalom kutatójának ideje és energiája is pénz s hogy a kutatás szabatosága és pozitivitása itt is szoros kapcsolatban áll a kutatás

eszközeinek tökéletességével, rendszerint figyelmen kívül marad. Még a külföldön is ritka az olyan fölszerelés, mint a Bücher közgazdaságtani szemináriumáé a lipcei egyetemen, amelynek — erre az egy szakra! — évi kilencezer márka dotáció áll rendelkezésére. Talán nincs még egy közgazda, aki elmondhatná: *Ich schaffe alles rücksichtslos, an*, miként Bücher mondotta önérzetesen, amikor e sorok írójának szemináriuma berendezését magyarázta.

A bruxellesi *Institut Solvay* megkísérelte a társadalomtudományi kutatásról olyasformán gondoskodni, mint ahogyan ezt rendszerint csak a természettudomány számára szokták tenni. Aki belép az intézet elegáns termeibe, azt áthatja az a kellemes és a társadalom kutatójánál bizony vajmi ritka érzés, hogy ott szépen együtt látja mindazt, amire szüksége van. Az egész munkakedv és munkaerő magára a munkára fordítható; a munkaföltételek megteremtésére nem sokat kell belőle pocskékolni.

Életemben kétszer fogott el ugyanaz az erős vágyakozás. Először egy modernül berendezett büszke fiziológiai intézetben. Ennek az üvegpalatának minden terme bölcsen a maga speciális céljának megfelelőleg volt konstruálva. Műszer dolgában el volt látva mindennel, ami csak van. Egy terjedelmes szakkönyvtár természetesen ép oly kevésbé hiányzott, mint az összes szakba vágó folyóiratok legújabb számai. A professzort az asszisztensek és gyakornokok vették körül, akik megkímélték a munka föltartóztató és unalmas részeitől. Ha bezárult mögötte a kapu, akkor a maga saját szent munkabirodalmában volt, a maga egészen külön kis csöndes világában, amely neki mindent nyújtott, amire ott szüksége lehetett. Elképzelttem, hol tarthatnánk a társadalomtudományban, ha így dolgozhatnánk.

A másik alkalmat, amikor egy ilyen raffináltan megválasztott munkahelyet csodálhattam meg, egy eldugott kis olasz helyecske nyújtotta. Nem messze a piciny Fano városától, a Monte Jove nevezetű csöndes hegytetőn, borús ciprusberekben egy középkori klostrom. A barátok nem régen hagyták el, a magános cellák elhagyatottak, a gyönyörű kilátást a cellák ablakából és a kertecskéből, amely a napsütötte áldott vidékre, a lány hegyvonalakra és a háttérben ragyogó fémszínű tengerre nyílik, csak a látogató élvezzi; de ezek a pusztas falak még sokáig fogják hirdetni, hogy a katolicizmus mily raffinált gondossággal tudta a klostroméletben a maximális energiakonzentrációt létrehozni. Ott önkénytelenül eszébe jut az embernek, hogy a dolgozó cellák zárkózottságában, kombináltan a természeti szépségek fölemelő hatásával, olyan motívumok rejlenek, amelyeket a modern tudományos, munka technikájának sem volna szabad nélkülöznie.

Az *Institut Solvay* a modern tudományos fölszerelésnek és a cella-élet motívumainak szerencsés kombinációját alkotta meg. A nagy könyvtár, az anthropológiai, etimológiai, statisztikai, technológiai, történelmi kabinetek és gyűjtemények, a nagy folyóiratterem szép galériáival, az ablakok ízléses üvegfestése, amelyen keresztül kellemesen enyhe rózsaszínű meg halvány zöld fény esik az elegáns mahagóni-bútorzatra, a kettősajtajú elkülönített dolgozó-cellák parkra nyíló ablakaikkal, az intézet szép terasszá a fákra, a tóra és a mögötte fekvő városra nyíló szép kilátásával: majd ama fiziológiai intézetre, majd a Monte Jove-i dolgozó helyiségekre emlékeztettek.

Az *Institut Solvay* a nagy publikumnak nem áll nyitva és a tudomány népszerűsítésével nem foglalkozik. Csak a kutatók szűk körét fogadja be. Az intézet használata külön engedélyhez van kötve, amelyben csak olyan folyamodók részesülnek, akik komoly szociológiai ismeretekkel rendelkeznek és akik az intézetben egy meghatározott kérdés kutatásával szándékoznak foglalkozni. Ilyenek azonban a legnagyobb készséggel kapják meg az engedélyt, amely természetesen föltétlen kutatási szabadsággal jár.

Az intézet 24 állandó munkásnak nyújt helyet, akiknek 12 külön cella és egy 12 dolgozó-asztallal ellátott nagy terem áll rendelkezésükre. Ezeken a külön helyeken kívül a nagy csarnok, amelyben az időszakos munkák legújabb számai, valamint a könyvtár legújabb szerzeményei fekszenek kis asztalkákon, a közös használat céljaira szolgál.

Ezekon az ú. n. „szabad kutatásokon” kívül az intézetben állandó szociológiai vizsgálódások is folynak, amelyeket az igazgató és az állandó munkatársak (*collaborateurs scientifiques*) a közösen megállapított munkaprogramm keretében végeznek. Az igazgató és az állandó munkatársak tudományos segéderőket is alkalmazhatnak és ezeket a szükségesnek mutató munkák kivételével megbízhatják.

Az intézetben a kutatóknak mindenek előtt a könyvtár áll rendelkezésükre. A szociológiának az intézetben uralkodó felfogásáról a könyvtárnak a következő 28 szakra való oszlása jó képet nyújt:

1. Biológia és anthropológia.
2. Ethnográfia és őstörténelem.
3. Általános politikai és gazdaságtörténelem.
4. Ókori politikai és gazdaságtörténelem.
5. A középkor és az újkor politikai és gazdaságtörténelme 1800-ig).
6. A politikai történelem 1800-tól.
7. Általános gazdaságtörténelem és gazdasági földrajz 1800-tól.

8. Utak és közlekedési eszközök 1800-tól.
9. Gyarmatügyi kérdések 1800-tól
10. A pénzkérdés 1800-tól.
11. Pénzügy 1800-tól.
12. Ipari szervezet 1800-tól.
13. Munkáskérdés 1800-tól.
14. Agrárkérdés 1800-tól.
15. Művészet-történelem.
16. Vallás-történelem.
17. Nyelv-történelem.
18. Irodalom-történelem.
19. A bölcsészeti- és erkölcsi eszmék történelme.
20. A tudományok történelme.
21. A technológia történelme.
22. Társadalmi higiene és demográfia.
23. Jog.
24. Politika.
25. Általános közgazdaságtan.
26. Szociológia.
27. Statisztika és módszertan.
28. Útirajzok.

A könyvtár e főbeosztása a szociológia egy olyan programját adja, amely nagyon alkalmas arra, hogy e tudomány ellenségeit lefegyverezze. A szorosabb értelemben vett társadalom-bölcseleti és módszertani kérdések, a hirtelen általánosítások és az elszietett rendszerek, amelyek egyébként mindabban, ami szociológia néven szerepel, rendszerint az exakt kutatások rovására oly szélesen terpeszkednek, itt egy szerény kis helyecskével kell, hogy megelégedjenek, amely nekik a történelmi, néprajzi, közgazdaságtani, statisztikai és biológiai kutatások nagy tömege mellett jut. Mindazok, akik a szociológiában csak dilettantizmust akarnak látni, itt jobb értesülést szerezhetnek. De talán azt lehetne ellen vetni, hogy ha egy szabatos szociológiai kutatásnak a történelemre, a közgazdaságtanra, a néprajzra, vagy talán még a lélektanra és az élettanra is vissza kell mennie, ha a túlon túl burjánzó szociológiai spekuláció, meg a lelkiismeretesség híján való „rendszerek” nem teszik ki az igazi szociológiát, mi szükség van akkor erre a tudományra egyáltalában? Hiszen a fent említett tisztas tudományok már régen haladnak a maguk óvatos útjain, miért ne járják azokat továbbra is külön-külön? Könnyű dolog erre az ellenvetésre választ adni. A különböző társadalomtudományoknak már csak azért is intregrációra van szükségük, hogy egymást a helyes útra tereljék.

Nagy hátránya a néprajzi meg a történelmi kutatásnak, ha nincsen közgazdaságtannal átitatva, vágy ha pl. az élettan eredményeitől teljesen idegen. A közgazdaságtannak viszont rendszerint túlkevésbé esik a keze ügyébe a történelem meg a néprajz. Az anthropológiára vagy teszem a statisztikára is csak nyereség, ha nem tévelyegnek magános utakon, hanem szoros kapcsolatba kerülnek a közgazdaságtan problémáival, biológiai magyarázatokkal és mindig az általános társadalomtani hasznosítás közelében tartózkodnak. Az *Institut Solvay* programja egyaránt szerencsésen tudta elkerülni mindennemű szociológia Skylláját és Charybdisét: az üres spekulációt meg a vak részletkutatást. A pozitív társadalomtudományi kutatás különböző ágait a kölcsönös megtermékenyülés viszonyába hozza egymással és segédtudományaikkal, anélkül, hogy a gondos részletkutatás szigora áldozatul esnék. Hogy az *Institut Solvay*-ban mennyire gondolnak ez utóbbival, azt talán legjobban mutatja, hogy a bő történelmi szakkönyvtáron kívül külön történelmi kabinet is van, amely a történelmi forrástanulmány speciális céljának kíván szolgálni és amely fontosabb német, angol, francia, németalföldi és főleg belga forrásművek gyűjteményét tartalmazza. A statisztikai kabinet a különböző statisztikai hivatalok kiadványait, grafikai táblázatokat és különböző technikai készülékeket ölel fel, mint pl. számológépeket stb. A technológiai kabinet célja, hogy a technikai tényezőknek a társadalmi fejlődésre gyakorolt befolyását szemléltesse. Tartalmaz többek között gyűjteményeket a különböző államok jelentékenyebb ipari vállalatainak katalógusaiból, különböző albumokat, amelyek egyes iparágak mai állását avagy azok történelmi fejlődését tüntetik fel, kereskedelmi térképeket stb. Az anthropológiai gyűjtemény 50 koponyája az emberi koponyák főtípusait mutatja, míg az anthropológiai fényképek és egyéb reprodukciók gyűjteménye főleg Belgium anthropológiájára vonatkozik. Ezenkívül még őskori ipari termékeknek egy kis gyűjteményét találjuk meg az intézetben és egy néprajzi gyűjteményt, amely túlnyomólag a belga Kongo primitív kultúrtermékeiből áll.

A szociológiai intézet tehát ott, a *Pare Léopold*-ban, egy jól felszerelt laboratórium. De nemcsak az intézet berendezése, hanem az egész szervezet és e gyönyörű kis munkapalota használatának egész módja annak bizonyítéka, hogy az intézet alapítói és vezetői, — maguk is tudósok — a tudományos munka követelményeinek nagy gondossággal tesznek eleget. Aki előtt megnyíltak az intézet kapui, annak az egész intézet a legkényelmesebben közvetlen rendelkezésére áll. Mihelyt az egész berendezést megmagyarázták, a barátságos kalauzok dolgozó celláikba vonulnak és az új vendég ideiglenes házigazdának érezheti magát, akinek többé semmit sem kell kérnie.

A könyvtár közvetlen használatát igen egyszerű rendszer teszi lehetővé. A katalógus megmondja a keresett könyv rovatszámát és megjelenésének évszámát. A könyvek az egyes szakcsoportokon belül először is nyelvük szerint, a nyelveken belül pedig megjelenésük éve szerint sorakoznak. A könyv nyelvét azonban különböző színek már messziről jelzik. Ha teszem Sombartnak *Der moderne Kapitalismus* című könyvét keresem, csak a 25. számot kell kijegyezmem, amely az általános közgazdaságtant jelzi és a megjelenés évét: 1902. Minthogy német könyvről van szó, a kék könyvek hosszú sorait, amelyek a francia munkákat tartalmazzák csakúgy figyelmen kívül hagyom, mint az angol könyvek sárga sorait, s a 25. sz. szak elé érve nem kell egyebet tennem, mint a német könyvek zöld sorában az 1902-os munkák között a Sombarté után nyúlni. Minden aanyira áttekinthetően van megjelölve, hogy az embernek a keresett munkák jóformán a kezébe esnek. Az összes könyvek külön tokban állanak. Ha egy könyvet helyéről elvesz ember, az üres tok ott marad, annak oldallapjára padig odajegyzi a kivevő nevét és kivétel napját a megfelelő rovatokba, s annak idején odateszi a visszaadás napját is. Az intézetből könyvet kivinni egyáltalában nem szabad. Ez a rendszer nagyon kényelmessé teszi a könyvtár használatát: az ember azzal a könnyűséggel kezeli az első naptól, mintahogyan a saját magánkönyvtárában nyúl egy könyv után. Azért emelem ki ezt a kis részletet, mert igen nagy kényelem, ha munka közben minden szükségelt könyv rögtön kéznél van s ha nem kell megvárni, míg az embert kiszolgálják vagy nem szükséges a kérőlapokat (pláne 24 órával hamarabb) beadni.

A láthatatlan könyvtárossal csak az esetben kerül az ember — írásbeli — érintkezésbe, ha egy szükségelt könyv nincsen meg az intézet könyvtárában. Ennek a módja is igen jellemző az intézet szellemére. Ugyanis mindenki, aki az intézetben dolgozik, egy kis blockot kap, amelynek lapjai a következő felírást viselik: *Demandes d'acquisitions nouvelles, de livres a vue, d'abonnements, etc.* A kitöltött kérőlapokat egy gyűjtőszekrénybe kell dobni és a megrendelő, akinek óhajai lehetőség szerint figyelembe vétetnek, az elintézésről írásbelileg nyer értesítést. Írásbelileg, mert munkaközben a cellák lakói elvből nem zavarják egymást. Mindegyikük szívesen rendelkezésére áll a többinek az általa megjelölt heti fogadó órákban, de azokon kívül az intézet munkásai, mint valami karthauzi kolostor lakói, rendszerint néma köszöntéssel haladnak el egymás mellett.

Az intézet Solvay Ernő alapítványának köszöni létét, aki még további 20 éven keresztül fedezi az intézet fentartásának összes költségeit. Húsz év múlva az intézet Bruxelles városának tulajdonába

megy át, amely díjtalanul bocsátotta rendelkezésre az intézet telkét. „Már az intézet topográfiája a programm egy neme” mondotta Waxweiler Emil, az intézet igazgatója egy előadásában. Az egyik oldalon ugyanis az egyetem anatómiai intézete emelkedik, a másik oldalon pedig a hatalmas fiziológiai intézet, ugyancsak Solvay Ernő alapítványa. *Tenir contact avec les sciences de la vie et se libérer de tous les assujettissements de la politique: voila deux règles qui sont comme gravées dans la construction même de l'Institut Solvay* mondja Waxweiler igazgató, a bruxellesi egyetem professzora említett előadásában. Az intézet vezetői buzgón igyekeznek az alapító nemes intencióit megvalósítani. „Solvay úr az intézetet a tudomány javára alapította” — hallja az ember lépten-nyomon, ha köszönetet mond a tapasztalt lekötelező előzékenységért — „csak kötelességünket teljesítjük, ha a tudományos kutatást minden lehető módon elősegítjük.” Vagy miként Waxweiler igazgató írta fölvételt kérő levelémre: „Az *Institut Solvay* célja, hogy minden ország tudósainak kutatásaik közben segítségükre legyen és hogy a gyűjtött anyagot nemzetközi használatra bocsássa.”

Az intézet kiadványainak első sorozata már két év óta a tudós világ előtt fekszik és egyik-másik kiadványról már e lapok hasábjain is történt említés. Nem céлом ezúttal e kiadványok közelebbi ismertetése. A kollektív szociológiai kutatás feladatairól úgyszólván más összefüggésben szándékozom szólni. Ezúttal csak ama igen kellemes nyolc hét benyomásairól akartam beszámolni, amely alatt az intézet vendégszeretét élvezhettem.

Somló Bódog.

